OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Lausunto

Demokratia- ja julkisoikeusosasto
Itsehallinto ja yhdenvertaisuus -yksikkö
Lainsäädäntöneuvos Johanna Hautakorpi

17.9.2025

VN/10928/2025
VN/10928/2025-OM-23

Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle

HE 82/2025 laiksi kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin toteuttamisesta

Tausta

Kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin toteuttamisesta on linjattu pääministeri Petteri Orpon hallituksen 31.8.2023 antamassa valtioneuvoston tiedonannossa yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa. Prosessin valmistelut käynnistyivät edellisen hallituksen aikana. Prosessi on valtion ja kuurojen ja viittomakielisten yhteisön yhteinen.

Prosessia on valmisteltu tiiviissä yhteistyössä kuurojen ja viittomakielisten yhteisöjen kanssa, ja tämän valmistelun tuloksena on laadittu mandaatti, jossa kuvataan työn tavoitteet ja organisointi. Valtioneuvosto on tehnyt periaatepäätöksen mandaatista 5.6.2025 (Valtioneuvoston periaatepäätös OM/2025/68).

Kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin mandaatin mukaan työn tavoitteena on dokumentoida kuuroihin ja viittomakielisiin kohdistuneet oikeudenloukkaukset ja syrjintä. Lisäksi mandaatin mukaan prosessissa lisätään tietoisuutta teemasta ja tehdään ehdotuksia, joilla luodaan pohjaa sovinnolle Suomen valtion ja yhteisöiden välillä.

Prosessilla on mandaatin mukaan sihteeristö ja ohjausryhmä, minkä lisäksi voidaan asettaa parlamentaarinen ryhmä varmistamaan aikanaan annettavien suositusten toteutumista. Sihteeristö kantaa päävastuun prosessin läpiviennistä. Sihteeristö on mandaatin mukaan hallinnollisesti osa oikeusministeriötä, mutta työssään itsenäinen ja riippumaton.

Hallituksen esityksen keskeinen sisältö

Hallituksen esitykseen sisältyvän lakiehdotuksen tavoitteena on mahdollistaa kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin toteuttaminen tarkoituksenmukaisella ja luottamusta lisäävällä tavalla. Erityisesti on kyse siitä, että on mahdollista kerätä ja käsitellä tietoa kuuroihin ja viittomakielisiin kohdistuneista oikeudenloukkauksista ja syrjinnästä.

Lakiin otettaisiin säännökset prosessin sihteeristön asemasta ja tehtävistä. Sihteeristö toimisi hallinnollisesti osana oikeusministeriötä, mutta olisi tehtävässään itsenäinen ja riippumaton. Oikeusministeriö vastaisi sihteeristön asettamisesta ja sen jäsenten nimittämisestä, joten sihteeristö toimisi virkavastuulla. Oikeusministeriö voisi asettaa ohjausryhmän suuntaamaan ja tukemaan sihteeristön työtä.

Kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin sihteeristön tehtävänä olisi lain mukaan kerätä tietoa kuuroihin ja viittomakielisiin kohdistuneista oikeudenloukkauksista ja syrjinnästä, sekä tehdä ehdotuksia kuurojen ja viittomakielisten yhteiskunnallisen aseman parantamiseksi ja sovinnon edistämiseksi valtion ja yhteisöiden välillä. Sihteeristölle esitetty tehtävä perustuu mandaatissa kuvattuihin prosessin tavoitteisiin ja tehtäviin, vaikkakin se on esitetty yleisemmällä tasolla.

Sihteeristö laatisi työstään loppuraportin, joka annettaisiin valtioneuvostolle ja kuurojen ja viittomakielisten yhteisöille. Tarkoituksena on, että valtioneuvosto tämän jälkeen päättäisi valtion osalta, mihin toimenpiteisiin loppuraportin perusteella ryhdytään.

Lakiin otettaisiin säännös sihteeristön oikeudesta pyytää tietoa asiaa tuntevilta. Sihteeristön tiedonkeruuta koskeva tehtävä ei tarkoita yksinomaan viranomaisten asiakirjoista, arkistoista tai aiemmasta tutkimuksesta saatavaa tietoa, vaan tietoa on tarkoitus kerätä henkilöiltä, jotka ovat itse kokeneet tai todistaneet oikeudenloukkauksia tai syrjintää, ja muilta asiaa tuntevilta. Tyypillisimmin kyse on kuurojen ja viittomakielisten kuulemisesta. Näiltä osin tietojen antaminen perustuisi vapaaehtoisuuteen. Sihteeristön tiedon keräämistä ja käsittelyä koskeva tehtävä antaisi sille säädösperustan erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien tietojen käsittelemiseksi kuulemisten, tiedon analysoinnin ja raportoinnin toteuttamiseksi.

Sihteeristöllä olisi lisäksi ehdotuksen mukaan oikeus saada salassapitosäännösten estämättä viranomaiselta ja muulta julkista hallintotehtävää hoitavalta viranomaisen käytäntöjen ja toiminnan selvittämisen kannalta välttämättömät kuurojen ja viittomakielisten kokemaa syrjintää ja oikeudenloukkauksia koskevat tiedot. Viranomaisella tai muulla julkista hallintotehtävää hoitavalla olisi siten velvollisuus luovuttaa myös salassa pidettävä tieto sihteeristölle silloin, kun kyse on pykälän mukaisista välttämättömistä tiedoista. Säännös täydentäisi julkisuuslaissa jo säänneltyjä tilanteita, joissa viranomaisella on mahdollisuus luovuttaa salassa pidettävää tietoa toiselle viranomaiselle.

Lisäksi laissa säädettäisiin rekisterinpitäjyydestä ja arkistoinnista sekä sihteeristön mahdollisuudesta liittää rajoituksia arkistoidun aineiston luovuttamiseen. Rekisterinpitäjyyden osalta kyse olisi selventävästä säännöksestä. Sihteeristö toimisi itse rekisterinpitäjänä siltä osin kun kyse on kuuroihin ja viittomakielisiin kohdistuneita oikeudenloukkauksia ja syrjintää sekä sovintoa edistäviä toimia koskevien tietojen käsittelystä. Muilta osin rekisterinpitäjänä toimisi oikeusministeriö.

Loppuraportin valmistuttua kuuroihin ja viittomakielisiin kohdistuneita oikeudenloukkauksia ja syrjintää sekä sovintoa edistäviä toimia koskevat asiakirjat arkistoidaan tai tuhotaan, eli niitä ei jätetä oikeusministeriön haltuun. Sihteeristö voisi liittää arkistoon siirrettävään asiakirjaan määräyksen, jolla rajoitetaan salassa pidettävän tiedon antamista sivulliselle. Ehdotetun säännöksen tarkoituksena on selkeyttää oikeustilaa tältä osin ja siten varmistaa, että sihteeristö voi liittää pykälässä tarkoitettuun, arkistoon siirrettävään asiakirjaan sen antamista koskevia sisällöllisiä rajoituksia. Sihteeristö voisi esimerkiksi rajata hyvin arkaluontoisten tietojen antamista jonkin vuosimäärän ajan. Määräys voisi koskea ainoastaan salassa pidettäväksi säädettyjä tietoja.

Laki olisi määräaikainen, ja sen ehdotetaan olevan voimassa 31.12.2028 asti. Prosessin kestoksi on mandaatissa määritelty kaksi vuotta, ja työ on tarkoitus saada valmiiksi 31.12.2027 mennessä. Sihteeristön toiminnan ehdotetaan päättyvän, kun loppuraportti on annettu ja sihteeristön omassa rekisterinpitäjyydessä olevat asiakirjat on arkistoitu tai tuhottu. Aiemmat kokemukset valtiollisista totuus- ja sovintoprosesseista ovat kuitenkin osoittaneet, että työ saattaa eri syistä kestää suunniteltua pidempään. Aiempien kokemusten ja arkistoinnin edellyttämien toimien vuoksi ehdotetaan, että laki olisi voimassa 31.12.2028 asti, jolloin työtä voitaisiin tarvittaessa jatkaa vuoden 2028 ajan ilman, että se edellyttäisi lain voimassaoloajan muuttamista.

Toimeenpano

Kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin valmisteluita on viety lainvalmistelun rinnalla eteenpäin. Oikeusministeriö on asettanut prosessille ohjausryhmän ajalle 2.6.2025–31.12.2027 (VN/10903/2025-OM-12). Ohjausryhmän puheenjohtajaksi on nimitetty oikeustieteen lisensiaatti, varatuomari Tiina Astola. Ohjausryhmässä ovat edustettuina keskeiset ministeriöt (OM, VNK, STM, OKM) ja kuuroja ja viittomakielisiä edustavat yhteisöt (Coda-yhdistys ry, Finlandssvenska teckenspråkiga rf, Kuurojen liitto ry, Suomen kuurojen historiaseura ry ja Suomen Kuurosokeat ry). Asetetun ohjausryhmän on tarkoitus toimia lain mukaisena ohjausryhmänä.

Oikeusministeriö on myös nimittänyt sihteeristön jäsenet määräaikaisiin virkasuhteisiin, jotka alkavat 1.9.2025 (pääsihteeri Johanna Mesch ja erityisasiantuntija Juhana Salonen) ja 1.10.2025 (suunnittelija Netta Keski-Levijoki). Sihteeristö suunnittelee ja pohjustaa tiedonkeruuta syksyn aikana, jotta kuulemiset ja muu varsinainen tiedonkeruu päästään käynnistämään mahdollisimman pian lain tultua voimaan.

Kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin mandaatissa on linjattu prosessin kielistä (suomalainen viittomakieli, suomenruotsalainen viittomakieli, suomi ja ruotsi) sekä psykososiaalisen tuen järjestämisestä prosessin ajalle. Prosessi on tarkoitus toteuttaa mandaatin linjausten mukaisesti myös näiltä osin, jotka eivät ole edellyttäneet uutta lainsäädäntöä tuekseen.

Kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessille on varattu määräraha valtion vuosien 2024 ja 2025 talousarvioissa (25.01.27, yhteensä 1 866 000 euroa). Määräraha on käytettävissä osin vuoden 2026 ja osin vuoden 2027 loppuun asti.